https://hstryres.uz/journal/index.php/makro
2024, № 3 (5)
ISSN-3030-3761

ТАРИХИЙ ТАДҚИҚОТЛАР
Илмий журнали

ИСТОРИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
Научный журнал

HISTORICAL RESEARCHES
Scientific journal

ТОШКЕНТ-2024

ТАРИХИЙ ТАДҚИҚОТЛАР
ИСТОРИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
HISTORICAL RESEARCHES

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:
Юнусова Хуршида Эркиновна
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети

Бош муҳаррир ўринбосори:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief editor:
Шакиров Ильяс Рахимзянович
т.ф.ф.д., (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ
РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
EDITORIAL BOARD

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори, профессор, Академик
Ўзбекистон Миллий университети
Сулейманов Рустам Хамидович тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Муминов Алишер Гаффарович
Сиёсий фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Зуев Андрей Сергеевич
тарих фанлари доктори, профессор
Новосибирск Давлат университети
Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Холиқулов Ахмад Баймахаматович
тарих фанлари доктори, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Габриэльян Софья Ивановна тарих фанлари доктори, доцент *Ўзбекистон Миллий университети*
Убайдуллаева Барно Машрабжонова
тарих фанлари доктори, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Очилдиев Файзулла Бобокулович
тарих фанлари доктори, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Сиддиков Равшан Бердимуратович
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Нарбеков Абдикамил Вафаевич
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети

Тухтабеков Козимбек Азимбекович
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Бабабеков Акбар Давурбаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети
Бахранов Шерзод Таштурсунович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD),
Жамоат ҳафсизлиги университети
Кандахаров Анваржон Хасанович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Холиқулова Шахноза Боймухамматовна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Навоий Давлат педагогика институти
Нормуродов Дилмурод Рахматуллаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)., доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Алиназарова Дилдора Валишеровна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети
Тоғаев Жасур Эркинович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Усаров Умид Абдумавлянович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Абдулаева Нигора Санжаровна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Ўзбекистон Давлат Жахон тиллари университети
Эгамбердиева Гузаль Акрамжоновна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети

Контакт редакции журнала
Город Ташкент, улица Мирзо Голиба,
Исторический факультет Национального Университета Узбекистана имени Мирзо Улугбека
Web: Https://hstryres.uz/journal/ : E-mail: I.Shakirov91@mail.ru
Тел: +998900382203

Contact Editors of journal
Tashkent city, street of Mirzo Golib
Faculty of history of the National university of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek
Web: Https://hstryres.uz/journal/ : E-mail: I.Shakirov91@mail.ru
Phone: +998900382203

МУНДАРИЖА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1. **Abdurasulova Faxriya Bahtiyor qizi**
BUXORO AMIRLIGI IJTIMOIY-IQTISODIY, SIYOSIY VA MA'NAVIY
HAYOTINI O'RGANISHDA MANBASHUNOSLIK TAVSIFI 4

2. **Abdullayev Akmaljon Xasanbay o'g'li**
O'ZBEKISTON TARIXI FANIDA DATA SCIENCENING O'RNI 13

3. **Ergashev Husan Yusup o'g'li**
MUSTAQILLIK YILLARIDA TARIX FANI VA TA'LIMINING RIVOJLANISHIDA
O'ZMU TARIX FAKULTETINING O'RNI VA AHAMIYATI 19

4. **Кенджаев Якуб Юсупович**
СОВЕТ ИТТИФОҚИНИНГ ҒАРБИЙ ВИЛОЯТЛАРИДАН КЎЧИРИЛГАН САНОАТ
КОРХОНАЛАРИНИНГ ЖОЙЛАШТИРИЛИШИ (1941-1945) 26

5. **Kandaxarov Anvar Xasanovich**
O'RTA ASR DAVLATCHILIGIDA DIN
VA TASAVVUF VAKILLARINING TA'SIRI 31

6. **Мухамедов Якубджан Кадирович**
ҒАРБИЙ ТУРК ХОҚОНЛИГИ ВА ВИЗАНТИЯ ЎРТАСИДАГИ ИЖТИМОИЙ,
ИҚТИСОДИЙ ВА СИЁСИЙ МУНОСАБАТЛАР 44

7. **Нишанбаева Энахон Зарипбаевна**
ЎЗБЕКИСТОНДА МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА ХОТИН-ҚИЗЛАРНИНГ
ҲУҚУҚЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШДА ИЖТИМОИЙ ШЕРИКЛИК
МУНОСАБАТЛАРИНИНГ ТАКОМИЛЛАШУВИ 54

8. **Нормуродов Дилмурод Рахматуллаевич**
XV – XVI АСРНИНГ БОШЛАРИГА ОИД "ЯНГИ САНГАНАК" ХАЗИНАСИДАГИ
БУХОРО ТАНГАЛАРИГА ДОИР 64

9. **Toshxujayev Shoxrux Erkin o'g'li**
BOBURIYLAR SULOLASINING JAHONSIVILIZATSIYASIGA
QO'SHGAN HISSASI 74

10. **Usarov Umidjon Abdimavlyanovich**
ROSSIYA IMPERIYASINING TURKISTON O'LKADAGI YER-SUV
MUNOSABATLARINING BOSHQARILISHIDA
KADRLAR MASALASIGA OID SIYOSATI 80

11. **Эшқурбонов Фазлиддин Нуралиевич., Аннаев Джалолиддин Тухташевич**
ТАРМИТА-ТЕРМИЗ БУДДАВИЙЛИК ЁДГОРЛИКЛАРИНИНГ
ВАЗИФАЛАРИГА ДОИР 87

12. **Шакиров Ильяс Рахимзянович**
ВОПРОСЫ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН И КОРОЛЕВСТВА ТАИЛАНД (1991-2016) 101

Abdullayev A.
"O'zbekiston tarixi" kafedrasi o'qituvchisi
O'zbekiston Milliy universiteti
abdullayevakmal511@gmail.com

O'ZBEKISTON TARIXI FANIDA DATA SCIENCENING O'RNI

ANNOTATSIYA

Bugungi zamonaviy axborot texnologiyalari rivojlanib borishi tarix sohasini raqamlashtirish uchun imkoniyat paydo bo'ldi. Har soniyada katta hajmdagi ma'lumotlar ishlab chiqarilishi tarix sohasi uchun ham qiyin, ham imkoniyat yaratadi. Ushbu ma'lumotlardan qimmatli fikrlarni olish turli sohalarda muvaffaqiyatga erishishning kalitidir. Bu yerda dinamik va fanlararo soha bo'lgan data science rol o'ynaydi. Data Science'ning asosiy jihati ma'lumotlardan yangi natijalarni olishdir. Data Science bizga katta hajmdagi ma'lumotlardan ma'no va kerakli ma'lumotlarni topishga imkon beradi. Ma'lumotlar omborlarida to'nnalab xom ma'lumotlar saqlanganligi sababli, ularni qayta ishlash orqali o'rganish bizga ko'p narsa beradi.

Kalit so'zlar: tarix, arxeologiya, etnologiya, arxivshunoslik, data science, strategiya, tendensiya, korrelyatsiya.

Abdullayev A.
teacher of department "History of Uzbekistan"
National university of Uzbekistan
abdullayevakmal511@gmail.com

THE ROLE OF DATA SCIENCE IN THE SUBJECT OF HISTORY OF UZBEKISTAN

ABSTRACT

The development of today's modern information technologies has created an opportunity to digitize the field of history. The production of large amounts of data every second presents both a challenge and an opportunity for the field of history. Deriving valuable insights from this data is the key to success in various industries. This is where data science, a dynamic and interdisciplinary field, plays a role. The main aspect of Data Science is to get new results from data. Data Science allows us to find meaning and relevant information from large volumes of data. Since data warehouses store tons of raw data, learning by processing them gives us a lot to learn.

Key words: history, archeology, ethnology, archival science, data science, strategy, trend, correlation.

Абдуллаев А.
преподаватель кафедры "История Узбекистана"
Национальный университет Узбекистана
abdullayevakmal511@gmail.com

РОЛЬ DATA SCIENCE В ПРЕДМЕТЕ ИСТОРИИ УЗБЕКИСТАНА

АННОТАЦИЯ

Развитие современных информационных технологий создало возможность оцифровки области истории. Производство больших объемов данных каждую секунду представляет собой одновременно проблему и возможность для области истории. Получение ценной информации из этих данных является ключом к успеху в различных отраслях. Именно здесь играет роль наука о данных, динамичная и междисциплинарная область. Основным аспектом науки о данных является получение новых результатов из данных. Наука о данных позволяет нам находить смысл и актуальную информацию в больших объемах данных. Поскольку в хранилищах данных хранятся тонны необработанных данных, обучение путем их обработки дает нам возможность многому научиться.

Ключевые слова: история, археология, этнология, архивоведение, data science, стратегия, тренд, корреляция.

KIRISH

Oʻzbekiston Respublikasi mustaqillik sharofati tufayli oʻzligini tom ma'noda anglab, jahonga yuz tutdi, oʻzi belgilab olgan istiqlol taraqqiyot yoʻlidan jadal ilgarilab bormoqda. Bugungi kunda zamonaviy davlatchilik tizimini barpo etish va rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilgani bejizga emas. Mamlakatimizda turli sohalarda raqamlashtirish masalasini ustuvor vazifalardan biri etib belgilanganligi barcha sohalarda boʻlgani kabi, tarix fani sohasida ham zamonaviy innovatsion texnologiyalar asosida yosh olimlar oʻzlarining loyihalari bilan Oʻzbekiston tarixi fanini raqamlashtirish orqali hissalarini qoʻshib kelmoqda[1].

Data Science oʻz nomi bilan "science" ya'ni ilm-fanning bir yoʻnalishi. Zamonaviy Sun'iy intellekt asosida ishlaydigan dasturlar ortida gigabayt, balki terabaytlab axborotlarni tahlil qilish, ulardan foydali ma'lumotlarni olish va nihoyat bevosita tarixiy modellar yaratish turadi. Umuman olganda, sun'iy intellekt yaratishning 70–80% vaqti ma'lumotlarni tahlil qilishdan va qolgan 20–30% esa bevosita dasturlashdan iborat. Shuning uchun bu sohaga kirgan insondan tarix, statistika va ehtimollar nazariyasidan minimal bilimlarga ega boʻlish talab qilinadi. Zamonaviy frameworklar matematik formulalarni dastur koʻrinishga keltirishda katta yordam bersada, formula qanday ishlashi va undan qanday natija kutish haqida tasavvuringiz boʻlishi kerak.

Oxirgi yillarda kompyuter texnologoyalarini tarix ilmiga qoʻllashning an'anaviy sohasi – manba ma'lumotlarini matematik-statistik qayta ishlashda yangi imkoniyatlar

paydo boʻldi. Statistik dasturiy paketlar tarixchilar uchun qulaylashtirilib, koʻp oʻlchovli tahlil va vizuallash vositalari (boshlangʻich ma’lumotlar va natijalarning koʻrgazmali tarzda, diagramma, grafik kabi koʻrinishlarda ifodalash) bilan boyitildi.

TADQIQOTNING ASOSIY NATIJALARI

Data Science ahamiyati hozirgi va kelajak bilan bog’liq ma’lumotlarini o’zida mujassam etishi bilan ajralib turadi. O’zbekiston tarixi sohasidagi ma'lumotlarni tadqiqotchilar uchun saqlab berish, tahlil qilish va modellashtirish uchun xizmat qiladi. Ushbu maqolamizda O’zbekiston tarixiga oid ma'lumotlarning Data Science orqali tahlil qilinishi, ma’lumotlar hajmlarini qisqartirish hamda oqilona qarorlar qabul qilish uchun foydalanish mumkinligini o'rganamiz[2].

Data Science’ning yo’nalishlari: *Data Visualization* – ma’lumotlar va ma’lumotlarning grafik tasviridir. Diagrammalar, grafiklar va xaritalardan vizual foydalanish tushuniladi.

O’zbekiston tarixiga oid ma’lumotlarni o’rganish jarayonida arxiv materiallarining statistik ma’lumotlar hajmini diagrammalarga yuklab tahlil qilish mumkin. Grafik tasvirga ega xaritalar bilan ma’lumotlarimizni umumlashtirish imkoniyati mavjud.

DATA ANALYSIS

Data Analysis – ma hayotdagi ma’lumotlarni to’plash oson emas va ba’zida biz modelimiz ishlashini, aniqligini yaxshilash va ma’lumotlardan foydali ma’lumotlarni olish uchun ma’lumotlarimizni yanada samaraliroq qilishimiz kerak.

DATA VISUALIZATION

Dunyoda ma’lumotlar ko’p. Kerakli ma’lumotlarni yig’ish juda qiyin va ba’zida ma’lumotlar chalkash bo’lishi mumkin, shuning uchun biz modelimiz aniqligi va ishlash tezligini yaxshilash uchun avvalambor *Data Cleaning*dan foydalanamiz.

DATA MINING

DATA CLEANING

Data Mining – bu tayyor bo’lmagan ma’lumotlarni foydali ma’lumotlarga aylantirishdir. Bu tadqiqotchilar tomonidan qo’llaniladigan jarayon. Katta hajmdagi ma’lumotlardan keraklilarini izlash uchun dasturiy ta’minotdan foydalanish.

Tarix o’tmish ma’lumotlarini o’zida aks ettirish orqali tarixiy tadqiqotchilar uchun yordamchi dasturiy taminotga aylanib bormoqda. Vaqt o'tishi bilan tadqiqotlar va tendensiyalarni tahlil qilish hamda ular kelajakdagi harakatlarga yo'l-yo'riq ko'rsatishi mumkin bo'lgan qimmatli tushunchalarni ochishlari mumkin. Tarixiy ma'lumotlar iqtisod, aniq va ijtimoiy fanlarni o'z ichiga olgan turli sohalarda takrorlanuvchi tahlillar, davriy jarayonlar hamda uzoq muddatli tendensiyalarni aniqlash uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu tushuncha kelajakdagi natijalarni tahlil qilish va samarali strategiyalarni ishlab chiqishda yordam beradi[7].

Data Science dasturining asosiy maqsadlaridan biri aniq tarixiy jarayonlarni tahlil qilishdan iborat. Tarixiy ma'lumotlar Data Science dasturining tahlil va natijalar bo’limi uchun muhim ma'lumot bo'lib xizmat qiladi. O'tmishdagi ma'lumotlarni o'rganish va tegishli o'zgaruvchilarni aniqlash orqali tadqiqotchilar o’z ilmiy ishlari bilan tahlil qiladigan modellarni namoyish qilishlari mumkin. Tarixiy ma'lumotlarning davrini, tabiat va jamiyat hodisalarini hamda iqtisodiy tendensiyalarini tahlil qilish uchun foydalanishi mumkin. Ushbu tahlillar tadqiqotchilarga faol qarorlar qabul qilish

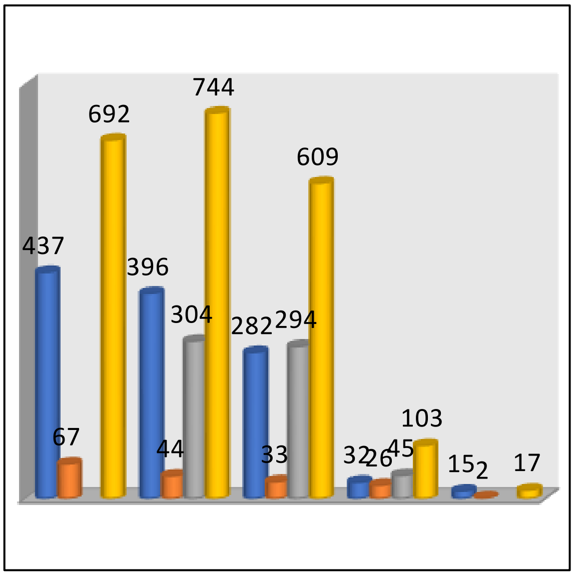

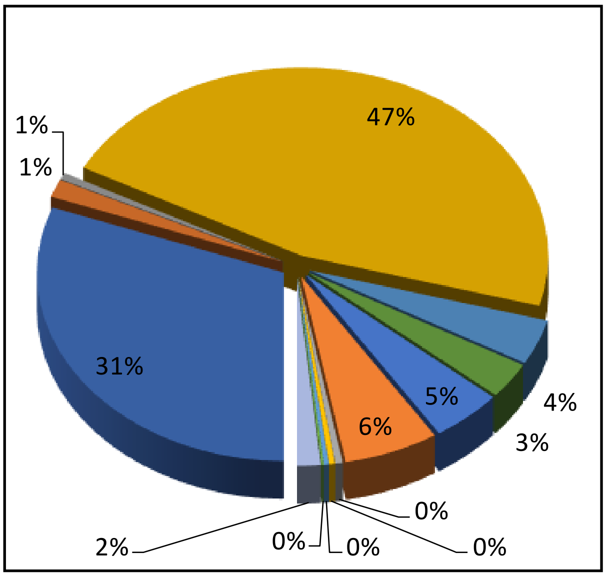

imkonini beradi[5].

Data Science dasturi O’zbekiston tarixi sohasidagi ma'lumotlarni tahlil qilish va qaror qabul qilish jarayonlari uchun bebaho manbadir. Tarixiy statistik ma’lumotlarni o'rganish bilan bir qatorda o'tmishdagi hodisalarni bayon qilish uchun Data Scienceda ishlab chiqishlari voqealar ehtimolini aniqroq ochib beradi. Bu, ayniqsa, tarix, arxeologiya, etnologiya hamda arxivshunoslik kabi sohalarda juda muhimdir. Tarixiy ma'lumotlarni manbalarga asoslangan holda yozilganligi, bundan tashqari tahlil orqali ongli qaror qabul qilish imkonini beradi[4].

Tarixiy ma'lumotlarni o'rganish va holisona baho berish uchun mezon bo'lib xizmat qiladi. Mavjud ma'lumotlarni tarixiy tendensiyalar bilan taqqoslash orqali tadqiqotchilar siyosiy o'zgarishlar yoki texnologik yutuqlarning ta'sirini baholashlari mumkin. Ushbu baholash tashkilotlar va hukumatlarga o'z tashabbuslarining samaradorligini aniqlash va strategiyalariga mos ravishda o'zgartirish imkonini beradi. Data Science ma'lumotlar o'zgarishini uzoq muddatli kuzatishda yordam beradi, masalan, tabiat hodisalarini, aholi o’sishi va dalillarga asoslangan qarorlar qabul qilishni osonlashtiradi.

Tarixiy ma'lumotlar kutilmagan tushunchalarni va yashirin munosabatlarni ochishi mumkin. Bir nechta manbalardan olingan tarixiy ma'lumotlarni birlashtirish va ilg'or ma'lumotlarni tahlil qilish usullarini qo'llash bilan tadqiqotchilar ajratilgan ma'lumotlar to'plamida ko'rinmaydigan aloqalar va korrelyatsiyalarni aniqlashlari mumkin. Ma'lumotlarni o'rganish yangi kashfiyotlar, innovatsion echimlar va tadqiqot uchun yangi yo'llarni ochib berishi mumkin.

Data Science madaniy va tarixiy merosni saqlash va tadqiq qilishga ham hissa qo'shishi mumkin. Tarixiy hujjatlar bilan bir qatorda yozuvlarni raqamlashtirish tadqiqotchilar uchun madaniy me’roslarni qayta tiklash, inson xatti-harakatlari va jamiyat evolyutsiyasi haqida tushunchaga ega bo'lishlari mumkin. Ushbu fanlararo yondashuv Data Science dasturini arxeologiya, antropologiya va tarix kabi sohalar bilan birlashtirib, tadqiqotlar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi[2].

XULOSA

Data Science tarix ma'lumotlarini tahlil qilishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Tarixiy ma'lumotlardan foydalanish orqali Data Scienceda tarixiy jarayonlarni aniqlashlari, natija qilishlari, o'zgarishlarni baholashlari, noaniq tushunchalarni ochishlari hamda madaniy merosni saqlashga hissa qo'shishlari mumkin. Data Science sohasi rivojlanishda davom etar ekan, tarixiy ma'lumotlar qimmatli manba bo'lib qoladi, bu bizga o'tmishdan saboq olish, bugungi kunni tushunish va kelajakni shakllantirish imkonini beradi.

IQTIBOSLAR / СНОСКИ / REFERENCES

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. “Raqamli Oʻzbekiston — 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida. // https://lex.uz/ 05.10.2020 yildagi PF-6079-son.

2. Mamasidiqova, I., Husanova, O., Madaminova, A., & Tojimamatov, I. (2023). Data mining texnalogiyalari metodlari va bosqichlari hamda data science jarayonlar. Центральноазиатский журнал образования и инноваций, 2(3 Part 2), 18-21.

3. Blum, A., Hopcroft, J., & Kannan, R. (2020). Foundations of data science. Cambridge University Press.

4. Rustamov, B.N. (2022). Big Data: katta hajmdagi maʼlumotlarni tahlil qilish tamoyillari. Science and Education, 3(4), 178-182.

5. Rustamov, B. N. (2022). Maʼlumotlar bazasini boshqarish tizimlarini tahlil qilish va taqqoslash. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(4), 25-29.

6. Sahiti Kappagantula. Data Science Tutorial For Beginners — Learn Data Science from Scratch! Edureka. 2022.

7. https://en.wikipedia.org/wiki/Data_science